

EV-ATÖLYE SİSTEMİ İÇERİSİNDE GELENEKSEL YAZMA BASKICILIĞININ ÜRETİMİNE MARDİN VE İZMİR'DEN BİRER ÖRNEK

Oya SİPAHİOĞLU*
Esra KAVCI ÖZDEMİR**

ÖZET

Geleneksel sanatlar konusunda son derece zengin bir geçmişe sahip olan ülkemizde turizm gün geçtikçe gelişmekte ve turist sayısı her geçen gün artmaktadır. Böylesi bir süreç içerisinde önemli bir gelir kaynağı olabilecek el sanatı ürünlerimizin yurt genelinde yaygınlaştırılması, üretim ve pazarlama sıkıntısı çeken bölgelerimizde önemli bir ekonomik gelir sağlayacaktır. Bu durumda ev atölye sisteminin başlıca önemi, işsizlik oranının yüksek olduğu ülkemizde kişilere ek gelir sağlamada, el sanatlarının geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik çalışmalarda verimliliğin ve üretkenliğin artmasına yardımcı olmasıdır. Bu aynı zamanda milli ekonomiye de katkı sağlayacak bir durumdur.

Geçmişten günümüze sanayileşme sürecinde birçok el sanatı dalı yok olmaya yüz tutarken, makineye karşı direnen, hiçbir sosyal güvencesi olmayan buna karşın yazma baskıcılığı sanatını evlerindeki küçük atölyelerinde sürdürmeye çalışan iki ustanın ürünlerini tanıtmaya çalışacağız.

TWO PRIME EXAMPLES OF TRADITIONAL HAND PRINTED CLOTH PRODUCTION FROM MARDIN AND İZMİR

Abstract

Traditional handicrafts have a long and rich heritage in Turkey. Tourism too is a form of industry that has been steadily growing over the years. The number of tourists visiting our country each year is also on the increase. With respect to tourism, any possible future handicrafts production in unprivileged areas, especially on a cottage industry basis has to be taken seriously, since this kind of production would provide many unemployed family members with an income that wouldn't even be thinkable before. 'Home - Workshop' system of production is a tested and proven type of a production, ideally suited for underdeveloped areas with high level of unemployment.

Now, we would like to introduce the two masters of cloth printing craft, who without any social security coverage or financial support, have been carrying on with their precious craft for many years at their home workshops in an age of commercial mass produced cloth production.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel, El Üretimi, Ev-Atölye Sistemi

Key Words: Traditional, Handicrafts Production, Home - Workshop System

*Doç., Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü İZMİR, oya.sipahi@deu.edu.tr

** Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü İZMİR, esra.kavci@deu.edu.tr, esra.kavci@gmail.com

GİRİŞ

Binlerce yıllık kültürel ve sanatsal birikimleri uğraştıkları sanat dalına işleyen ve kuşaktan kuşağa aktararak günümüze taşıyan ustaların artık büyük bir hızla azaldığı görülmektedir. Geleneksel bir sanat dalını günümüzde sürdürmeye çalışan bu insanlar

tanınmayı ve her açıdan desteklenmeyi fazlasıyla hak etmektedirler. Bu düşünceden yola çıkarak yapmış olduğumuz araştırmada iki ayrı baskı ustasının kendi çabaları ile ve hiçbir destek almaksızın sanatlarını sürdürdüğünü, tek başlarına çabaladıklarını ve kendilerinden sonra bu sanatı sürdürecektiklerini olmadığını görmüştür. Amacımız, geleneksel özelliklerini yitirmeden, ev-atölye sistemi içerisinde çalışan bu iki ustanın sanatlarını tanıtmak ve devamlılığın sağlanması doğrultusunda öneriler sunmaktır.

Geleneksel yazma baskıcılığı; kumaş üzerine elle resmedilerek veya tahta kalıplarla basılarak desenlendirilmiş kumaşlara verilen isimdir. Bu konudaki yazılı kaynaklar ve arkeolojik çalışmalar, yazmacılığın bir baskı tekniği olması nedeniyle bizi tarih öncesi çağlara kadar götürmektedir. Bu dönemlerde seramik kapların üzerine basit damga ve tahta parçalarıyla desen uygulamalarının yapılmış olduğu görülmektedir.¹

En eski el sanatlarından biri olan yazmacılığın hangi kültür çevresinde doğduğu tartışmalı bir konudur. Bu sanatın kökenini Hindistan'a, Mısır'a veya Orta Asya'ya bağlayan değişik görüşlerden herhangi birini doğrulayacak kesin kanıtlar yoktur. Bazı araştırmacılar, Çatal höyük kazılarında bulunan MÖ II. bin yılından kalma baskıda kullanılan mühürleri yazmacılığın ilk kanıtları olarak gösterirler. Türk yazmalarının bilinen en eski örnekleri Beylikler dönemine aittir. Daha yakın zamanlara geldikçe örnekleri çoğalan yazmacılık Anadolu' da, özellikle Kastamonu, Tokat, Gaziantep, Diyarbakır ve XVII. yüzyılda ise İstanbul'da önemli bir el sanatı haline gelmiştir.

Yazmacılık ülkemizde bir halk sanatı olarak gelişmiş ve yüzyıllar boyunca üretimi sürdürülmüştür. Kadınlarımızın kullandığı, genç kızların çeyizlerini süsleyen yazmalar bölgeden bölgeye, hatta ilden ile farklılık göstermiştir. Kimisi şal yapıp omzuna atmış, kimisi örtü niyetine masasını süslemiş, kimisi de dininin gereği olarak başına örtmüştür. Yazma geçmişten bu yana yalnızca kadınlara özgü olmamıştır. Savaşa giden padişahın zırhının altına giydiği bir gömlek ya da kavuğuna örtü olmuştur. Zamana karşı yok olmamış, farklı adlarla anılmış yöreden yöreye; yemeni, çember, yağlık, tülbent gibi isimlerle tanımlanmıştır.²

Geleneksel sanatlar konusunda son derece zengin bir geçmişe sahip olan ülkemizde turizm gün geçtikçe gelişmekte ve turist sayısı her geçen gün artmaktadır. Böylesi bir süreç içerisinde, önemli bir gelir kaynağı olabilecek el sanatı ürünlerimizin yurt genelinde yaygınlaştırılması, üretim ve pazarlama sıkıntısı çeken bölgelerimizde önemli bir ekonomik gelir sağlayacaktır. Özellikle evlerde çalışmayan bireylerin üretime katılması ve gelirlerini arttırması, işsizliğin önlenmesi açısından dikkate alınması gereken bir konudur. İşte bu noktada karşımıza ev-atölye sisteminin önemi çıkmaktadır. Bu sistem ile bir taraftan üretkenlik artacak, diğer taraftan ise istihdam sağlanmış olacaktır. Buna paralel olarak, iyi düzenlenmiş ve iyi çalışan bir ev- atölye sisteminde, çalışan kişilerin gelirlerinin artması aile ekonomisine katkı sağlarken, aynı zamanda da çalışan kişinin ekonomik özgürlüğüne paralel olarak kendine olan öz güveninin artmasına da yardımcı olacaktır.

Ev-atölye sisteminin bir başka yararı da el sanatlarının geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik çalışmalarda verimliliğin ve üretkenliğin artmasına yardımcı olmasıdır. Bu, aynı zamanda milli ekonomiye de katkı sağlayacak bir durumdur. Kaliteli el işçiliği olan el emeğine dayalı ürünler aynı zamanda bünyesinde özgünlüğü de barındırdığı için çok daha değerli ürünler olarak değerlendirilmektedir.

Geçmişten günümüze sanayileşme sürecinde birçok el sanatı dalı yok olmaya yüz tutarken, makineye karşı direnen, hiçbir sosyal güvencesi olmayan buna karşın yazma

¹ Reyhan Kaya: Türk Yazmacılık Sanatı, İstanbul 1974 s. 9-10

² Kadir Karaçay: "Yemenimin İsmi Var", Cumhuriyet Dergi, sayı:706, 3 Ekim 1999, s.18-19

baskıcılığı sanatını evlerindeki küçük atölyelerinde sürdürmeye çalışan iki ustanın ürünlerini tanıtmaya çalışacağız.

İzmir'in Karabağlar semtinde bulunan el baskısı atölyesinin sahibi **Şener Özgeldi**'dir³ (Foto: 1-2-3). Kalıp ile kumaş baskıcılığı mesleğini dedesi ve babasından öğrenerek günümüze getirmiş bir ustadır. Kendisi 1966 doğumlu olup, 15 yaşından beri yazma baskıcılığı yapmaktadır. Ailesi yazmacılık mesleğini üç kuşak boyunca sürdürmüştür. Dedesi zamanında da İzmir'in Karabağlar semtinde bulunan atölyede babası ve kardeşleri bu mesleği devam ettirmişler, ancak serigrafi baskı tekniği yayılmaya başlayınca rekabet edememişler ve atölyelerini kapatmak zorunda kalmışlardır. Dört kardeşinin hepsi zamanında bu mesleği yapmış olmalarına rağmen, günümüzde yalnızca Şener Özgeldi bu işi sürdürmektedir. Şu anda İzmir'in Karabağlar semtinde eski bir evde kurduğu atölyesini tek başına işletmekte ve genellikle sipariş üzerine çalışmaktadır. Kullandığı baskı kalıplarını gürgen ve ıhlamur ağacından kendisi oymaktadır. Üretimlerinde hem kendi çizdiği desenleri hem de geleneksel Anadolu yazma desenlerini (çiçekler, meyveler, kuş-balık figürleri, geometrik formlar) kullanmaktadır. Bu uzun süreli çalışmanın sonucunda, yüzlerce kalıptan oluşan bir koleksiyona sahip olmuştur. (Foto: 4-5).

Foto-1 Şener Özgeldi 18 Nisan 2006 İZMİR.

Özgeldi, son derece ilkel koşullarda tek başına yazmacılık sanatını sürdürmektedir. Ancak yapılan işlerin güzelliği ve kalitesine bakıldığında, bu şartlarda kurulan küçük bir atölyenin ev ekonomisine katkı sağlaması ve yazmacılık sanatını devam ettirebilmesi için yeterli olabileceği ortadadır.

Günümüzde el baskıcılığını sürdüren diğer bir usta ise, ülkemizde farklı kültürleri bünyesinde taşıyan ve Mardin ilinde yaşayan Süryani yazma baskıcılığı ustası 1919 doğumlu **Miksiye Nasra Şimmeshindi**'dir (Foto: 6). Kendisi küçük yaşlarda ailesinden öğrendiği bu mesleği hala sürdürürken, ailesinde bu işi yapan kimse kalmamıştır (Resim:7-8). Farklı boyutlarda, kendi yorumladığı figüratif öğeleri, kendi istediği renkler ve kompozisyon düzeni

³ 18 Nisan 2006 yılında Oya Sipahioğlu ve Esra Kavcı Özdemir'in Şener Özgeldi ile yaptığı görüşmeden alınan bilgi ve fotoğraflar.

içerisinde basmaktadır (Resim:9). Babası İshak Şimmeshindi'nin eskiden hazırlayıp kullandığı tahta baskı kalıplarını kullanmaya devam etmektedir. Kompozisyonlarının konusu geleneksel Anadolu yazmalarından tamamen farklıdır. Çünkü desenler dinsel temalıdır ve genellikle İncil'den alınan sahnelerden oluşur. Hz. İsa, Son Akşam Yemeği, Hz. İsa'nın çarmıha geriliş sahnesi, Süryani metropolitleri, çeşitli kuş ve çiçek motifleri, melek tasvirleri, Meryem Ana, yapmış olduğu kompozisyonları oluşturan başlıca motiflerdir (Foto:10-11). Bu özelliği ile Anadolu yazmacılık sanatı içinde farklı bir desen özelliğine sahiptir. Baskılarda kalıp ve fırça ile boyama tekniği bir arada kullanılmıştır. Daha çok resimsel bir görünümü olan bu kumaşlar, yöreye gelen yabancı turistler tarafından büyük beğeni ile satın alınmaktadır. Geçmişte kullandığı kalıpları hâlâ kullandığını söyleyen Şimmeshindi, Mardin ve çevresinde bu tarz baskıcılığı uygulayan son ustadır. Çünkü torunları şu anda kendisine yardım etmekle beraber, ileride bu özgün sanatı devam ettirmeyi düşünmemektedir.⁴ Bu durumda 2500 yıllık bir basmacılık geleneği olan Mardin, M. Nasra Şimmeshindi ile bu sanata veda edecektir.

Foto-2 Miksiye Nasra Şimmeshindi 15 Kasım 2010 MARDİN.

Her iki örnekte de görüldüğü gibi yıllardır dededen toruna, babadan oğula geçen ustalık sayesinde sürekliliği sağlanan yazmacılık sanatı, gittikçe azalan üretim miktarı ve ekonomik olarak tatmin edici olmaması nedeniyle, yok olma sürecine girmiştir. Yazmacılığın yapımını öğrenmek ve sanatı sürdürmek isteyen çırak artık bulunamamaktadır. Her iki usta da bunun sıkıntısını dile getirirken, bir taraftan da yeni nesillerin bu sanatı öğrenebilmesi için gereken desteğe hazır olduklarını belirtmektedirler.

SONUÇ

Geçmişte daha ucuz ve kalitesiz mallarla rekabet etme kaygısı taşımadan, halkın ihtiyaçları ve üretildiği dönemin süsleme anlayışı çerçevesinde biçimlendirilen el sanatlarımız,

⁴ 15 Kasım 2010 yılında Oya Sipahioğlu'nun Miksiye Nasra Şimmeshindi ile yaptığı görüşmeden alınan bilgi ve fotoğraflar.

günümüzde gelişen teknolojiye bağlı olarak seri üretimin artması ve ucuzlaması ile gün geçtikçe azalmaktadır. Hatta bazı el sanatı ürünlerimizin yaşanan bu değişimin sonucunda artık üretilmediği görülmektedir. Sürekli tüketim ve değişim içerisinde olduğumuz XXI. yüzyılda bu değişime el sanatları üretiminin ayak uydurması oldukça güçtür. Bu durumda günümüzde üretimi süren el sanatı ürünlerimizin özelliklerini belirlemek ve kalitesinden ödün vermeden orijinal örneklerinde olduğu gibi üretimlerini tekrar yapmak gerekmektedir. Böylelikle günümüz insanı ister makine üretimini, isterse değeri daha yüksek olan el üretimini tercih edebilme şansına sahip olabilmelidir. Bunun için de öncelikle geçmişte kullanılan araç-gereçler ile el emeğine dayalı olan üretimlerin standartlarını belirlememiz gerekmektedir. Devreye giren iletişim araçlarıyla ulusal-uluslararası tanıtım ve pazarlama imkânlarından yararlanmak da mümkündür. Özellikle fuarlarla, sanatsal ve bilimsel toplantılarla bu el sanatı üretimlerin ev-atölye ortamında üretim şekilleri tanıtılıp, nasıl yapıldıkları konusunda bilgilendirme sağlanmalıdır. Bir takım küçük işletme kredi destekleri ile devlet ve bazı özel kuruluşların dikkati de bu alana çekilmiş olacaktır.

Bu sistem sayesinde üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak ve sanatın inceliklerini gelecek nesillere aktarmak bilinci ile yeni bireyler de yetiştirilmiş olur. Ustanın gerek sanatın inceliklerini, bilgi ve beğenisini ürettiği eşyaya aktarması, gerekse gelecek nesillere bu mirası taşımak üzere insan yetiştirmesi hiç şüphesiz ev-atölye sisteminin asıl amacını yansıtmaktadır.

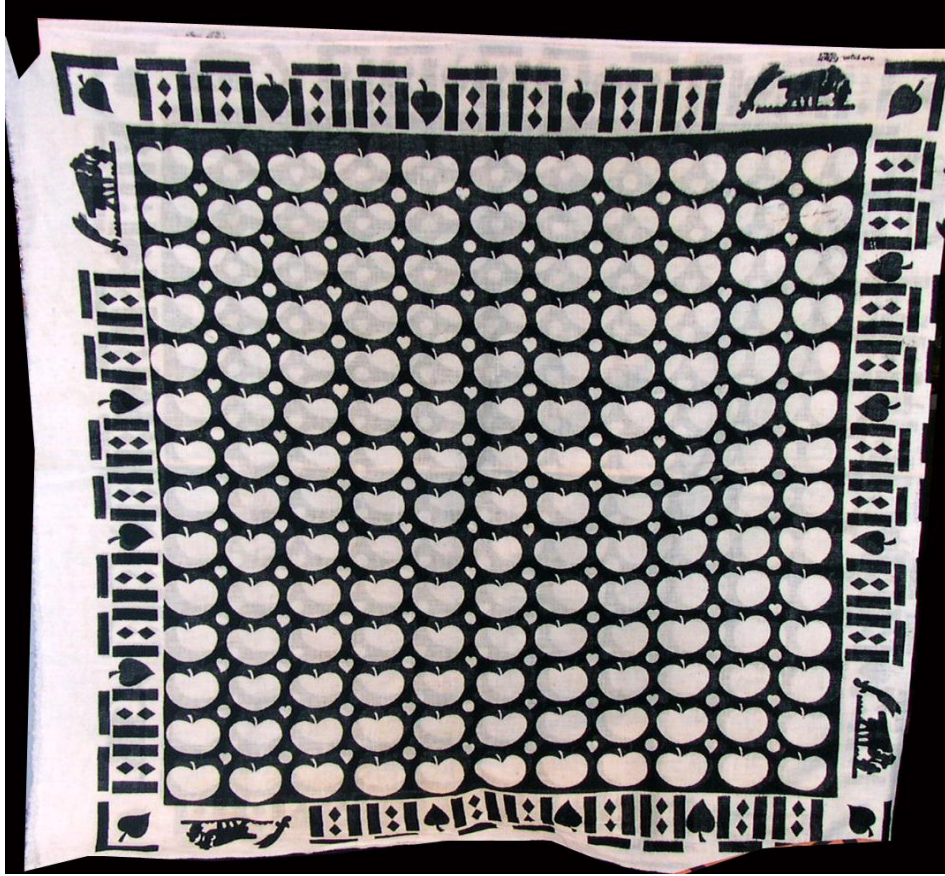
Unutmamalıdır ki, geçmişindeki kültürel değerlere önem verip, onları yeterince korumayan ve bunları yeni nesillerin tanıyıp, öğrenmesine de fırsat tanımayan bir toplumun; günümüzde giderek daha fazla önem kazanmakta olan “kültürel miras” zenginliğine dayalı, uluslararası rekabet ortamında ayakta kalması mümkün değildir. Bu durumda yapılabilecek başlıca iş, sahip oldun geleneksel el sanatlarının yaşamasını güvenceye almak ve bu sektörde üretimin artmasına katkıda bulunmaktır.

Foto-3 Şener Özgeldi kalıp baskı yaparken.

Foto- 4 Şener Özgeldi'nin atölyesinden bir bölüm.

Foto-5 Şener Özgeldi Atölyesinde kalıp baskı ile yapılmış bir örnek.

Foto-6 Şener Özgeldi Atölyesinde kalıp baskı ile yapılmış örnekler.

Foto-7 Miksiye Nasra Şimmeshindi'nin evinden bir bölüm.

Foto- 8 Miksiye Nasra Şimmeshindi'nin evinde çalışma köşesi.

Foto-9 Miksiye Nasra Şimmeshindi'nin evinde el baskılı kumaş örnekleri.

Foto-10 Miksiye Nasra Şimmeshindi'nin yaptığı el baskılı kumaş örneği.

Foto-11 Miksiye Nasra Şimmeshindi'nin yaptığı el baskılı kilise perdesi (Dayrülzaferan Kilisesi Mardin).

KAYNAKÇA:

Karaçay, Kadir; "Yemenimin İsmi Var", Cumhuriyet Dergi, Sayı:706, 3 Ekim 1999, s.18.-19.

Kaya, Reyhan; Türk Yazmacılık Sanatı. İstanbul 1974, s. 9-10.

Sipahioğlu, Oya -Esra Kavcı Özdemir; "İzmir'de Geleneksel Yazma Baskıcılığının Son Temsilcilerinden "Şener Özgeldi", Motif, Sayı: 46, Yıl: 12, Temmuz-Eylül 2006, s.22.-28.